

Az európai öntudat írói*

„Európa csendes, újra csendes, / Elzúgtak forradalmi...”; „Ó, Európa, hány határ / minden határban gyilkosok.” – A Petőfitől és József Attilától idézett sorokkal arra szerettem volna utalni, hogy alighanem csak a költőknek, a szó művészeinek adatott meg az európai öntudatot helyhez és időhöz kötötte, minden szólam-szerűséget és közhelyességet kikerülve, tehát hitelesen megszólaltatni. Rövid megnyitóban, szónoki dagály nélkül, szerény erőmből telhetően megpróbálom követni az ő példájukat.

Azt gondolom, hogy Európa a magyarság számára és a magyarság Európa számára egy évezred óta létezik, amióta a földrészen immár berendezkedett, s történelmük több évszázados rossz periódusán túljutott államok megpróbálták mintegy domesztikálni ezt a keleti pusztákról idekeveredett vad és az ő szemükben kulturálatlan, mindenestre merőben idegen kultúrájú népet. Tehát európaiságunknak ma nem megteremtése, hanem folyamatos fenntartása a voltaképpeni feladat.

Hangsúlyozom előző mondatom utolsó szavát: az európai öntudat fenntartása minden korban és minden helyen: feladat, azaz problémamegoldó jelleggel bír. Ha pedig feladat, akkor nem nélkülözheti a kritikai elemet, a szembenézést a téves vagy egyenesen leküzdendő elgondolásokkal és törekvésekkel. Szembenézést, és ha kell egyeztetést, mert Európa nem az egész világ, s a résznek a nagyobb egésszel szemben sok esetben indokolt engednie.

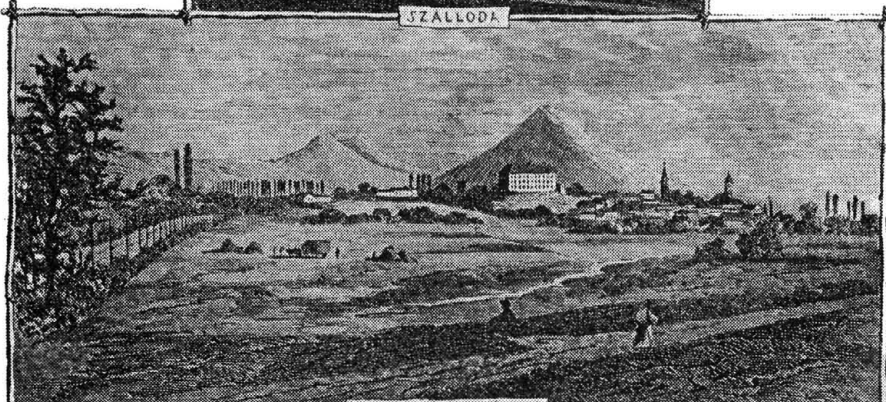
Tisztázni kell például azt, hogy mi nem tekinthető európai szellemiségnek, s ha nem tekinthető annak, meg lehet-e békülni vele vagy küzdeni kell ellene. Nem Európa-központú beállítottság az exotizmus. Éppenséggel elégedetlenséget, elvágyódást fejez ki a túlságosan szűknek, laposnak érzett európai szellemmel szemben. Igaz, hogy az exotizmus a mássággal való kommunikációt jelenti, s ennek haszna éppen európaiságunk gazdagítására, rugalmasabbá tételére fordítható. A görög–latin, zsidó–keresztény kulturális örökséggel szembeni éles kritika és olykor harcosszembefordulás jellemzi a tágabb értelemben vett futurizmust, a jövőbe menekülést, a tradíciók érvényességének radikális tagadását. Ám ha igaz az a filozófiai álláspont, amely szerint a jövőnk felé való orientáció az, ami elsődleges, s hogy múltunkat a jövőnk felől értjük meg, akkor a futurizmushoz is dialektikusan kell viszonyulnunk. Felülről támadják ezt az öntudatot azok az ideológiák, amelyek nemzeti-faji felsőbbiséget hirdetnek, s ezzel a rész jogát kívánják érvényesíteni, sokszor bizony tűzzel-vassal, az egésszel szemben. Velük szemben valószínűleg az európai szellemnek határozottan elutasítóan kell fellépnie. De anti-európai szellemű mindenfajta hegemonizmus, hivatkozzék bármiféle jogcímre, s ez az az attitűd, amelyet Európának mindenáron kerülnie kellene.

---

* Elhangzott *Az európai öntudat írói* c. nemzetközi kiállítás OSZK-beli megnyitóján.

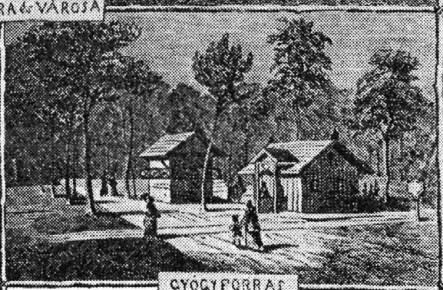
SZALLODA

SIKLÓSVÁRA & VÁROSJA

PÜRDÖHÁZ

CYOGYFORRÁS

Egyértelműen ártalmas európai öntudatunkra a hanyatlásvíziókkal, krízis-ideológiákkal történő összekötése európai azonosságtudatunknak, tehát az a kultúrdepressziós beállítottság, amely szerint mi a Nyugat alkonyának lennénk kortársai. El és le kell számolnia az európai öntudatnak az olyan jelenségekkel, mint a könyvégetések, az inkvizíció, a nemzetállam mindenhatóságának elve, amely enyhébb esetben a kisebbségekkel szembeni diszkriminációban ölt testet, de sajnos, hamar eljut a genocídium gyakorlásáig.

Aztán el kell töprengenünk azon, hogyan viszonyuljon az európai öntudat specialistája, az írástudó az európaiság mutációihoz. Mit gondoljunk a kozmopolitáról, aki úgy kíván európai lenni, hogy a hely és az idő kívánalmaitól elvonatkozzat? Mit gondoljunk a proletár internacionalizmusról, amely ugyan világméretű kívánt lenni, de itt, Európában a kontinens egységét próbálta megteremteni a maga arcára faragva azt? Mit gondoljunk a húszas-harmincas évek nagy mumusáról, az amerikanizmusról, amely Európa egységét felülről, kívülről, valamiféle fejlett technikai civilizáció és szellemi szegénység együttesével látszott megvalósítani? Mit gon-

doljunk a nagy egyházak jól ismert álmáról, hogy földrésznünknek felekezeti egységet biztosítson? Mit tegyünk az olyan népségekkel, amelyek – mint Illyés Gyula *Puszták népe* című könyvéből tudjuk – önhibájukból vagy azon kívüli – tartósan kívül rekedtek a történelmen, amelyek – mint Móricz pusztaí pásztorai – barbárok maradtak egy fejlett civilizáció közepette?

Az európai öntudat specialistájának el kell tűnődnie az európaiság minden korban más-más arcot öltő szinonimáiról, például a „váltjunk görögökké!” jelszóról, a humanizmusról és az újabb és újabb humanizmusokról. Szembe kell néznie a ma kihívásaival, amelyek olyannyira ismertek, hogy nem is érdemes itt felsorolni őket. Végig kell gondolnia az európaiság meghatározása során nélkülözhetetlen kulcsfogalmakat, mint amilyen az idegen–autochton ellentéte, vagy a határ vagy a haza fogalma. Olyan szociálpszichológiai kérdésekkel kell megbirkóznia, mint például, hogy az egyén milyen közösségekkel képes elsődlegesen és elementáris módon azonosulni, s tőle, mint egy kör középpontjától milyen távol gyengül le az azonosulási hajlandóság olyan mértékben, hogy az odatartozás már csak pusztán szó marad?

Csak véletlenszerűen kiragadott példák ezek abból a problémakötegből, amely mindenkit kell, hogy foglalkoztasson, aki nemcsak szavalni akar európai öntudatról, hanem komolyan veszi annak fenntartását. Csak azért emlékeztettem rájuk, hogy elmondhassam: aki európai öntudatról beszél, ha esetleg nincs is tudatában, maga is vizsgálzik ebből a tantárgyból.

Természetesen, úgy gondolom, mindannyiunkra tartozik ez a kérdés. Mégis, az európai öntudat léte és milyensége erősen függ a nyelvtől. Csak akkor és úgy van, úgy marad fenn, ha és ahogyan beszélünk, írunk róla. S mivel a nyelvtől függ, hát ébren tartása az írók és gondolkodók dolga. Olyan bölcselek tisztázták a maguk korában európai létünk mibenlétét, s a fenntartásához nélkülözhetetlen tenni-valókkal, mint amilyen a Fejtő Ferenc által is emlegetett Rotterdami Erasmus és Montesquieu, s olyan költők, írók és esszéisták, mint akikkel az ebben a szép füzetben találkozhatunk: mindenféle nemzetiségű európai (köztük magyar) írástudók. Ők a ma nyíló kiállítás hősei és tanítómesterei. A gondolat és az értelmi belátás szükséges, de nem elégséges a feladat sikeres megvalósulásához. Ezért megnyitóm végén újra csak a poézishez térek vissza. Az európai öntudatot a nyelv mágikus eszközeivel, a költői szó hatalmával lehet igazán belegyökereztetni a kortársakba. Szembesüljünk tehát velük, gondolkodókkal, és hagyjuk hatni magunkra a költőket, vizsgáltsuk le őket, és elgondolásaikkal szembesítve a mi töredéke-sebb, felületesebb és fakóbb tudásunkat, vizsgáltsuk le magunkat is európai öntudatból!

Tverdota György

